

GIOVANNI SEGANTINI

Így érzek és így gondolkodom a festészetről

Savognin (Grigioni Kanton), 1891 január

... Minél inkább elmélyülök a művészetben, és belőle élek, és érte élek, annál inkább szükségesnek érzem, hogy ne csupán a műveim által fejezzem ki magam, hanem az írás által is, hogy megfogalmazzam, mit jelent ez a szó: *Művészet*, legalábbis az a része, amely engem leginkább érint, a *festészet*.

Nemrégiben talákoztam két definícióval is, melyek kiindulópontul szolgálhatnak, jóllehet a kettő ellentétes egymással.

A mi Ghislerink¹ ezt írja: „A művészetben gondolatiságra is szükség van, nem csak természetre... stb. stb.”.

Ghisleri helyesen gondolkodik, de nem jól fejezi ki magát; szerintem ezt az elvet jobban és pontosabban így lehetne megfogalmazni: „Nem művészet az az igazság, amely számunkra idegen, és az is marad: az ilyen igazságnak nincs és nem is lehet művészi értéke: ez nem más és nem is lehet más, mint a természet utánzása, vagyis egyszerű, materiális reprodukció. A matériát fel kell dolgozni a gondolat által, hogy az időtálló művészet magasába emelkedjen.”

Max Nordau² viszont meg van győződve róla, hogy egyetlen dolog létezik, ami állandó értéket biztosíthat egy művészeti alkotás számára, és ez nem más, mint a természet vak utánzása: „Valamely festő alkotómódszere akkor nyeri el a kortársak tetszését, a divat akkor veszi szárnyra, ha az illető ki tudja elégíteni az uralkodó ízlést. A következő generáció mulat azon, hogy mily csodálattal viseltetett iránta az előző nemzedék, és éppen azt, amit haladó újjáításnak értékeltek a kortársak, az utódok mint tévedést utasítják el. Meghal, mulandó az, amit a művész a magáéból tett hozzá, azaz az úgynevezett személyes interpretáció, az önkényes variációk és a természet kommentálása; ellenben örök érvényű marad az, amit egyszerűen, naivan, tisztességesen reprodukált: úgy, ami-

¹ Arcangelo Ghisleri (1855–1938), észak-olasz republikánus politikus.

² Max Nordau, azaz Südfeld Simon Miksa (1849, Pest – 1923, Párizs), újságíró, orvos, filozófus, cionista vezető.

lyennek a valóságban látta, és a késői korok boldogan üdvözlik majd a műalkotást, a régi barátot, a mindig változatlan természetet.”

Teljességgel igaz, hogy a természetestől idegen ideál nem lehet hosszú életű, de egy ideál nélküli igazság – élettelen valóság. Nordau minden bizonynyal arról a műalkotásról beszél, amelyben a művész az eleven, érzékeny forma lelkét reprodukálta, nem a művész saját lelkét, hanem a tárgyáét, azét, amelyet reprodukált.

A művészetnek ez a formája, jóllehet személytelen, mindazonáltal kitüntetetten szellemi, nem vak, materiális reprodukció; az anyag nem más, mint eszköz. A művészetnek ezt a formáját szinte mindig megtaláljuk a minden idők legnagyobb mesterei által készített portrékban, és ők ebben érték el művészi teljesítményük csúcsát, mivel a portré az a műalkotás, amely a legegyszerűbb eszközökkel a legnagyobb művészi hatékonyságot foglalja magában az eleven és érzékeny forma kifejezése terén.

Vagyis a műalkotás csakis eleven formában juthat kifejeződésre, vagy alkotója személyes érzéseit, vagy a Természet eleven érzületét nyilvánítva ki.

... Ha komolyan el akarnánk mélyülni a művészetről való gondolkodásban, hogy jól megértsük mondanivalónkat, és elkerüljük a félreértéseket, előbb egy rövid pszichológiai (úgy bizony!) traktátussal kellene kezdenünk. Mi más a művészet, az igazi, a magasztos szépművészet, ha nem fényképfelvétele, mutatója, fokmérője az emberi lélek tökéletességének?

Nyilvánvalóan nem kizárólag a természet elvont szépségével lehet műalkotást létrehozni. Ez az alkotás – ez a pontos szó rá – nem lehetséges, ha nem abból a szellemi impulzusból jön létre, amelyet én a megfelelő állapotban lévő emberi léleknek fogok nevezni.

Ez a lélek az idegrendszer által egy benyomást kap, amely rögzül és megtermékenyül az agyban, mely az igazi hangtest, minden érzület eredője és végpontja, ahol mindenféle érzület összhangra jut.

Sőt, azt kellene mondanom, hogy a szépség a természetben nem létezik, a szépség csakis a mi ideánk. Nap mint nap találkozhatunk emberekkel, akikre ugyanazon természeti szépség más-más benyomást gyakorol; ezek a benyomások végtelen fokozati skálán helyezkednek el: a rettenettől az undorig, a közömbösséig, a tetszésig, a lelkesedésig. Ebből azt a követ-

keztetést vonhatjuk le, hogy a szép azért létezik a természetben, mert látjuk és érzékeljük, és a látás és az érzékelés módja és mértéke kapcsolatban áll szellemi képességeinkkel. Így hát a művészi alkotás, lévén a természet interpretációja, minél inkább magában foglal szellemi elemeket, és minél nemesebb érzülettel és formában reprodukálja azokat, annál inkább eltávolodik a közönséges érzékeléstől. A műalkotást csakis azok képesek értékelni, akik hosszú és türelmes szeretettel képesek voltak felemelni szellemüket mindezen elemek érzékeléséhez és befogadásához.

Azt az ideált, amellyel a múlt művészei azonosultak, Geibel³ szavaival így lehetne jellemezni: „Vagy univerzálissá tenni egy saját érzést és egy saját gondolatot a művészi forma által, vagy művészileg rögzíteni egy univerzális érzést vagy gondolatot, amely az alkotó lelkére benyomást gyakorolt”.

Ez a két út a következő eredményekhez vezetett: amikor a művész univerzálissá akarta tenni valamely saját gondolatát, számításba kellett vennie a tömegek intelligenciaszintjét, vagyis mások ízléséhez kellett igazodnia, azaz a saját korának ízléséhez. Ha ellenben a művészre gyakorolt benyomást valamely univerzális gondolat vagy érzés, és azt művészi formában akarta rögzíteni, nem követhette sem saját szabad szelleme impulzusait, és nem is láthatta annak villódzásaiban magasztosan felragyogni a művet ihlető gondolatot. Szabad forma és személyes érzés eltűnnek, mivel a művész gondolati impulzusát felaprózta, korrigálta és kisajátította egy mások által előírt gondolat.

Vagyis ezek az ideálok akadályt képeztek egy nagyobb és őszintébb művészi fejlődés előtt: a művészet fölemelkedését és hanyatlását külső impulzusok és ízlések irányították; az a jó és kívánatos, ha a modern művész megszabadul mindenféle béklyótól, amely személyiségének tiszta, eredeti megnyilvánulását akadályozza.

[...]

Manapság nem létezik igazán egyetemleges művészetfelfogás. Itt-ott elszórta a civilizált világ különböző részein élnek magányos, igazi művészek, akik igazi, személyes műalkotásokat hoznak létre; ezeknek a magányos előfutároknak korlátozott számú rajongóik vannak: kiemelkedő egyéniségek ők, és művészetük arisztokratikus magasságokban szárnyal. Aztán vannak más művészek,

3 Emanuel Geibel (1815–1885) német költő.

akik őszinte művészi érzéstől vezéreltetve bár, de nem eléggé harmonikusan tökéletes műveket alkotnak – nekik is megvan a maguk rajongói köre, de inkább csak hazájukon belül, és műveiknek nincs értékük a nemzetközi piacon.

Megint mások a művészet érzésétől áthatva, de arra képtelenül, hogy azt hatékonyan kifejezésre juttassák, gyenge műveket alkotnak, amelyek csak halványan utalnak a művészi gondolatra: sőt, igen gyakran az az érzés, amelyről azt hiszik, hogy átömlesztették a műbe, bennük ragadt, és ezért nem is értik, hogy a közönség, de még a barátai is miért nem képesek azt felfedezni benne.

Ezek a főbb csoportok képviselik a modern művészet mai állapotát az egész világon; olyan művészet ez, amely nem sugározza fényét néhány művész és rajongóik eszmei társulásának körén túlra.

... Miképpen említettem, napjainkban nincs igazi fejlődési folyamat a művészetben, hanem egyszerűen a régi tagadásáról van szó. Miután forradalmi módon magunk mögött hagytunk egy olyan világot, amely összhangban állt évszázados intézményeivel, hiedelmeivel, vallásos hitével, ideáljainak, következésképp a művészetével is, a mi ízlésünknek mindezek már nem felelnek meg, nem illenek a régítől olyannyira különböző modern életünkhöz, különösen így van ez a műveltség központjainak számító nagyvárosokban, és elutasítjuk a régi mintákat, anélkül, hogy azokat újakkal, az új életnek megfelelőekkel helyettesítettük volna akár csak gondolatban is.

Hogy ki tehet erről? Senki. Az új világ még alakulóban van: perspektívánkból kifolyólag, mivel magunk is az evolúciós folyamat részesei vagyunk, nem érzékeljük ennek a folyamatnak a sebességét, és azzal áztatjuk magunkat, hogy elérkeztünk egy célhoz, hogy megjavítottuk és felforgattuk a régi ideákat, a régi elméleteket, lendület nélkül, egy eljövendő célba vetett hit nélkül.

A jövőben, ha már túl leszünk a megalkuvó és anyagias változékonyság korszakán, amelyben most élünk, az új társadalmi formákból kifejlődik majd a művészet eleven, új formája.

Irodalom, zene, festészet nem szolgálók vagy prostituáltak lesznek többé, hanem nemes, tekintélyes dámákként alkotják a szellem szentháromságát: vallásuk és múzsájuk a kozmikus fejlődés lesz, vezérük a tudomány, ihletforrásuk a természet fenséges derűje.

[...]

Abból következően, amit a művészi alkotásról, a művészi érzületről többször is elmondtam, az a véleményem, hogy a festészet művészetét képtelenség tanítani. Csak hogy egyértelmű legyek: a tanításon nem a szabadkézi rajz tanítását értem, sőt szeretném, ha ez a nagyon fontos elem egy egészséges reformon menne keresztül, melynek eredményeképpen összhangba kerülne a természet lényegével és a művészet szükségletével: azzá a módszerré kellene válnia, amely az eleven, érzékeny forma kereséséhez vezet.

Persze, lehetséges tanítani a festést, következésképpen meg is lehet tanulni festeni, miképpen az ember megtanul valamely hangszeren játszani; ám ez, a festészet tekintetében lényegileg nem tartozik a művészethez, és káros azokra, akiknek igazán nincs is szükségük rá. Egy lelkiismeretes mester mindig is azon lesz, hogy megtanítsa növendékének azt a módszert, következésképpen a dolgoknak azt a látás- és érzésmódját, ahogyan ő lát és érez. Minden igazi művész felismerheti magában azt, amit mástól tanult abban a hitben, hogy az a helyes, s csak nehezen szabadul meg tőle, és amikor a szabad természettel találkozik, érzi, hogy mindaz, amit megtanult, a természeten kívüli dolog, nem a lényeg tükrözi. És munkája közben ezernyi akadályba ütközik, ezernyi kétséggel küzd, melyek összezavarják elméjét, és megakadályozzák saját személyisége szabad és őszinte megnyilatkozását.

Egy műalkotásnak az én és a természet megtestesülésének kellene lennie, nem egy kívülálló személy gondolatát kellene megtestesítenie az alkotó én és a természet közötti egyezség alapján.

A modern művész gondolatának szabadon kell áramolnia a természet tiszta és mindig friss patakjában, mely örökké fiatal, örökké szép, örökké érintetlen. Ott van a művészet szent fészke, amelyben a gondolat megtermékenyül és burjánzik; magában a természetben fogamzik meg és érlelődik az eszme, anélkül, hogy valaki közvetítené vagy odafókuszálná a művész koncepcióját életre keltő fénysugarat.

Művésznek születik az ember, nem azzá válik; a művészet zsenije, ha tényleg birtokában vagyunk, megmutatkozik bennünk és fejlődik, ezt nem lehet beleültetni valakibe. Amikor érzékeljük, hogy a művészi gondolat kicsírázott bennünk, és hozzátesszük mindazon képességeinket, mely természetünkől adódik, akkor az olyan, mintha egy láng hirtelen fellobbanna és átmelegítené, megvilágítaná a lelünköt: ennek az ellenállhatatlan lángnak az erejével születik az eleven műalkotás.

Lukácsi Margit fordítása